

Filmvilág – itthon

Miből lesznek a magyar filmek?

A címben feltett kérdésre az elmúlt negyven évben természetesen mindenki tudta a választ: az állami költségvetésből, vagyis az adóból. 1991 novemberében a válasz nem ilyen egyszerű.

A Nemzeti Filmalapítvány ugyanis – mely évente közel egymilliárd forintot oszt szét – már azzal a gondolattal alakult, hogy a magyar filmgyártás, forgalmazás, kutatás, szemlézés, vetítés jövője többé nem lehet csupán állami feladat. Ebben az a józan észrevétel is benne rejlik, hogy a mozilátogatottság közel ötven százalékkal csökkent, s ebben a közönségtől elszakadt magyar filmművészetnek is szerepe van. Az állam adni fog – de főként olyan produkcióknak, amelyek vállalkozói tőkét is találnak az állami támogatás pótlására, magánérőből, bankoktól vagy külföldről.

Október utolsó hetében döntött a Nemzeti Filmalapítvány arról, hogy az év hátralévő részében hogyan osztja el a negyedévre eső több mint 200 millió forintot. A Nemzeti Kuratórium, melynek tagjai között Vársárhelyi Miklós, Bihari Mihály és Konrád György neve is szerepel, 15 millió forintot szavazott meg a rajzfilmgyártásra, 20 milliót dokumentumfilm-gyártásra, 105 milliót játékfilmgyártásra, 15 milliót népszerű és tudományos filmgyártásra, 8 milliót az art-mozsi hálózatra, 15 milliót mozüzemeltetésre s 25 milliót filmforgalmazásra. A döntést követően a szakkuratóriumok osztották szét a pénzt az egyes szakágazatok között – értékelve a beérkezett mintegy 300 pályázatot.

A rajzfilmek közül 22 alkotó, illetve alkotói közösség részesül állami támogatásban. A játékfilmekre szánt 105 millió forintot 8 rendező már folyamatban lévő filmje és 6 stúdió között

osztották szét. Bár soknak tűnik a pénz, manapság az elosztásra szánt 105 millióból maximum 4 játékfilm készülhetne, ha csak az állami költségvetésre számíthatna a magyar filmgyártás...

Az Art Mozi-hálózatra rendkívül büszke a Nemzeti Filmalapítvány titkára, Kóhalmi Ferenc. Vidéken egyelőre kevés művészmozi működik, holott a fővárosban már bebizonyosodott, hogy míg a nagy mozik jócskán veszteségesek, az Art Mozi-hálózat virágzik. A több kis tereméből álló Art Mozi lényege, hogy gazdaságos, és amíg nyugati mintára nem épülnek meg a 3-4 nézőtérből álló, modern technikával felszerelt kényelmes multiplex mozik, addig valószínűleg az Art Mozi-hálózat bővítése lenne a kézenfekvő magyar megoldás. Mert a moziüzemeltetésre szétosztott 15 millió forint szinte nevésegesen kevés a jelenleg működőképes, de minden szempontból felújításra szoruló kb. 1000 mozi fenntartására Magyarországon, ahol a mozizás fénykorában (sok évvel ezelőtt) 4000 filmszínházba válhattunk jegyet. A videózás elterjedése, a sok rossz film bemutatása, a mozijegy drágulása, a nyugati tévéadók betörése mellett ugyanis sokan azért maradtak el a moziból, mert kényelmetlen és hideg a nézőtér, recseg a hang, havazik a kép, és nincs parkoló.

Ahogy mindenütt a világon, Magyarországon is a multiplex a jövő – de ehhez a Nemzeti Filmalapítvány évi 800 milliója kevés. Ahhoz viszont elég, hogy az újfajta elosztás folytán érdekesebb, nézhetőbb, tehát sikerebb filmeket lásson a közönség.

Sztálin Seregélyesen

Lehet, hogy a seregélyesi kastélyban sok mindent forgattak már, de most november 4-én olyan jelenetet, amelyet még soha. A kastély kertjében történelmi pillanatot idézett föl a két Oscar-díjas színész, Robert Duvall és Maximilian Schell: Sztálin és Lenin utolsó találkozását. A halálos beteg Lenin azért rendeli magához Sztálint, mert figyelmeztetni akarja, hogy óvakodjék a túlkapásoktól. A kulcsfontosságú jelenet, melyhez a seregélyesi kastély szolgáltatja a lenini dácsa hangulatát, annak az amerikai produkciónak része, amelyben amerikai a forgatókönyvíró, cseh származású a rendező, magyar származású az operatőr és angol, amerikai, magyar, holland, indiai művészekből áll a színészstáb.

Sztálinról most készül először amerikai film, ráadásul a feldolgozás módja is sajátos. Azt a Sztálint mutatja be három, egész estét betöltő részben, akit még a kelet-európaiak sem ismerhetnek. Sztálin életének négy legfontosabb évtizedét – a hatalomra jutásától

egészen a haláláig – a család szemszögéből ábrázolja Ivan Passer rendező, aki az Oscar-díjas Zsigmond Vilmos operatőr „szemével” jeleníti meg Sztálin eddig ismeretlen magánéletének epizódjait: szerelmét Nadjával, Lenin titkárnőjével, az esküvőt, a házasság viharait, Nadja öngyilkosságát, s az egész családi drámát, beleértve a gyerekeihez fűződő, meglehetősen bonyolult kapcsolatát.

Mark Carliner, a „Sztálin” producere három éve dolgozik a filmterven Paul Monash forgatókönyvíróval. Carliner amerikai archívumokban gyűjtötte össze a Sztálin magánéletére vonatkozó anyagot. Majd a Szovjetunióba utazott, ahol engedélyt kapott, hogy az eredeti helyszíneken forgathassa a filmet, s erre még nem volt példa soha.

A produkció akkor került Magyarországra, amikor lezajlott a Gorbacsov elleni puccs. Így került a képbe Seregélyes, valamint a Mafilm főtá stúdiója, amelyben Sztálin és Buharin esküvőjét forgatták. Nikita Mihalkov szovjet

színész-rendező – aki mellesleg Borisz Jelcin egyik közeli barátja – azonban biztosította Carliner producert, hogy a szovjet helyszínek változatlanul a stáb rendelkezésére állnak. Így Magyarországról Moszkvába költözik a Sztálin produkció. A hírhedt szovjet diktátor alakított Robert Duvall az egész forgatás idején Sztálin kunccevoi dácsájában lakik majd, hogy egy percre se kelljen kiesni a szerepből.

A seregélyesi helyszínt Lenin nyaralójává maszkírozni könnyebb volt, mint Duvall Sztálinná, Maximilian Schell Leniné. Azonban a maszkmesterek és paróka készítők hónapokig tartó munkája meghozta a gyümölcsét. Ivan Passer rendező, a seregélyesi sajtóértekezleten így nyilatkozott: Amikor először megláttam Duvall Sztálin maszkjában és jelmezében, kiszaladt a számon, jézusom, ez nem Duvall, hanem az igazi Sztálin...

NÁVAI ANIKÓ

A játék öröme

Shabu Shabu. A rejtélyes, afrikai hangzású név mögött egy négytagú dzsesszenekar rejtőzik. A zongora (Lakatos Vilmos), gitár (László Attila), basszusgitár (Lattmann Béla) és dob (Jávori Vilmos) főállású formáció „örökzöldeket és saját szerzeményeket” játszott kedden este az ifjúsági ház „Mr. Jazz és Tsai” háromnapos sorozatának első napján. A majd kétórás hangversenyt nyugodtan nevezhetjük jam sessionnak is: a felszabadult, örömteli muzsikálás különös atmoszférát teremtett a négy zenész és a pár tucatnyi érdeklődő között – a különöst úgy értem, hogy egyszerűen jól éreztük magunkat ezen a családias, bensőséges hangulatú estén.

Más kérdés persze, hogy nem tudom az okát, miért megint csak ennyi embert vonzott egy dzsesszkoncert. Talán elszoktunk már Szegeden az ilyesfajta dolgoktól. Meg aztán néha még a nagy dzsesszerektől is hallani olyasmiket, hogy az úgynevezett „hagyományos felfogású” előadásban „túl sok a hang”, meg hogy „előre kitalálható a következő impro” és így tovább. Mi az igazság ezekben a megállapításokban, van-e bennük egyáltalán? Ki tudja. De amikor az ember odacsöppen egy ilyen koncertre, és meghall egy Count Basie-swinget vagy egy jó kis blues, egy Chick Corea-számot, jönnek az improvizáció-sorozatok, a szólók, aztán a visszatérések, szóval akkor elfelejtünk minden spekulációt, és már csak a zenére figyelünk, hogy az jó-e vagy sem. És csak ott vagyunk végül, ahol a zene. Ott a szabadság. Mert ez (is) igazi dzsessz volt: pont attól, hogy igazi játék is volt egyszerre.

P. L.

Díjak paraszti önéletíróknak

Tegnap, szerdán az Országház Kongresszusi termében ünnepélyes külsőségek között Szabad György házelnök jelenlétében átadták a Paraszti önéletíró pályázat díjait. A Móróc Zsigmond által meghirdetett önéletíró versenyek hagyományát felelevenítő pályázatot tavasszal írta ki a Lakitelek Alapítvány, s mint Lezsák Sándor a díjátadó ünnepség megnyitásaként elmondta: több száz honi és határainkon túlról érkezett pályaművet nyújtottak be.

Önéletírások érkeztek a többi között Erdélyből, a Felvidékről, a Vajdaságból és Kárpátaljáról. A parasztság és a határokon túl élő magyar kisebbség megpróbáltatásait, az erőszakos kollektivizálás, illetve a II. világháború után a magyarsággal szemben elkövetett megtorlások rémtetteit elbeszélő önéletírások közül 91 részesült – összesen 295 ezer forint – pályadíjban. (MTI)

A. B.

Mementó

1956. november 4-e utáni napokban készítette ezt a metszetet az akkor Szarvason élő Cs. Pataj Mihály festőművész. A drámai hangvételű fametszet egy nagy társadalmi megrázkódtatás művészi lenyomata. A szinte dokumentum értékű lap ezekben a napokban különös visszfényt kaphat.

Éjféli tárlat

A kor, amelyben élünk, vagy élni kényszerülünk, az értékek, főleg a szellemi kincsek eddig soha nem látott cserélődésének, változásának az időszaka.

Magyarországon csak a század második felében többször kellett újraépíteni az erkölcsi rendet: először 1945-ben, az úgynevezett „úri világ”-ból vérben és porban, romhalmazok iszonyata után, azután a lelkes, hittelt hitt téveszmék időszakában, és 1956-ban, amit igazi lényegében megtagadva, pátoszától megfosztva kellett elítélni.

Az egyszerű emberek (a történelem hordozói) is megszenvedték ezt, hát még a nemzet felerősített, lírai membránjai, a költők!

Kíváncsi voltam, ki lehet az a férfiú, aki az olcsóan hazug, vagy hazugan modern regényecskék világában Camoest fordít? A Luziadák 1984-ben jelent meg magyarul. Az Atlanti-óceán homlokán élő kis nép, a portugálok nemzeti eposza, összekötő kapocs, mementó és forrás, a lélek visszavonulásának anyai melegű menedéke.

Ezt visszaadni csak olyan költő tudja, aki formaérzékenysége mellett az igazi értékekre tud figyelni. Töprengő, filozofálgató lélek, sok gondolat, kevés műben. Ez már az ötödik kötet (a legutóbbi 1984-ben jelen meg). A poétát Hárs Ernőnek hívják.

Vékony füzet ez a legújabb természet tartalmazó könyv is, mindössze 128 oldal. Verseket és egy kamarazene zengésű színdarabot is tartalmaz. Szigorú rendbe, ciklusokba szedett művek sorjájának e formagazdagság bőségében. Zárt szonettek áradó szabadversekkel váltakoznak. Talán egyetlen dolgot lehetne kifogásolni: kevés az oldottabb, a rimeléssel könnyített poéma.

A költő eligazodni akar, a lélek fogódzóit keresi, az elmúlásban az időtálló, a talmi csillogás helyett az igazi aranyat. Megszenvedett igazságkeresés az övé:

„megtörtént veled minden emberi,
s az iszonyattól sem kaptál kegyelmet.”

Kik azok, akik holtuk után is élő meleget tudnak sugározni? Közülük csak néhányat: Szent Erzsébet, Kormos István költő és műfordító, maga Camoest (1524–1580) a költői sors jelképe és Illyés Gyula.

Jellegzetesen nem érzelmi, hanem gondolati líra Hárs Ernőé. Igazi tájverse nincs is, a lélek belső vidékei fontosabbak a külvilág formáinál. Alapfilozófiája a távolságtartás, az iszony a világtól:

„S a harsonát hiába zengeti
a szolgáló angylasereg felett:
Se tűz, se üdv el nem térítheti
a vér s jaj közt kiegyenesedett.”

Mi az, amit szilárdnak hisz a költő? A művészetet, ami időtlennek emelkedve fogalmazza meg az eszméket: (Giotto), a megtartó és hazahívó városokat (Sopron, Szentendre, a Pannon tájak), s a magyarság jobbik énjét: Erdélyt.

Hárs – ki nem mondva is – a kereszténység jobbik arcát állítja elének példának és a belső fennmaradás alternatívájaként is.

Kamaradarabja a „Marcus Aurélius halála” is ezt üzeni. Színdarab, egy rövid „az Emberi tragédiája”, de az egyetlen emberé, a római császáré. Annus Verus imperátor lett Marcus Aurelius néven. Nem érdemes a lexikonokat böngészni. A római császárt (i. u. 121–180) Hárs ürügynek használja fel gondolatai kimondására. Az uralkodó a halálán van, a gondolai gyötrök. Utóda Commodus nemhogy a császári trónusra nem méltó, de embernek is rendkívül hitvány: megtámadtatja az uralkodót felbérelt cinkosával (a császár testileg gyenge, betegeskedő). Még jó, hogy nem egy védtelen nőt támadhat meg a magabiztosságtól pöffeszkedő imperátor fióka.

A filozófus a darabban hiába vár arra, hogy „a lelkiismeret kotlása kikölti csibéit”. Nincs lelkiismeret!

Az ember ösztönös igazságérzetét Jolnar, a germán hadifogoly mondja ki:

„Nem az igazság, bosszú kell nekem!
Hadd álljak ki halálos viadalra
a nőrabló kurafival, s hitemre,
megmutatom a germán vér mit ér!”

Marcus Aurélius nem enged, noha minden csepp vér lázong a táborban. Commodus ellen. Hiába üldözte, irtotta a keresztényeket, halála sem megváltás, mert előtte az ő értékrendjük szerint cselekszik.

Veleszemben a katonák a valódi emberi értékeket képviselik: a felbújtót meg kell nevezni, a bűnt meg kell büntetni, a védtelenség, a gyengék mellé kell állni. Joggal vetődik fel a kérdés: ki a nagyobb gazember, a felbújtó vagy a végezhajtó?

A kereszténység megbocsátást hirdet, arra akar rávenni, hogy az aljasság maradjon titokban, homályban az embereket bábuként mozgató gonosz és ne lepleződjön le, ne nyerje el büntetését a bűn.

Csak hogy én nem vagyok keresztény.
(Szerzői kiadás. Orpheusz könyvek.)

ROZSNYAI JENŐ

A Collegium Musicum orgonaestjeiről

Végére értünk a JATE Kulturális Titkársága, a Pompeji szerkesztősége és a ferences rend összefogásából megszületett Collegium Musicum 3 hangversenyből álló bemutatkozásának.

A sorozat első estjén Csanádi László orgonaművész, a konzervatórium orgonatanára feltette a mércét. Példa értékű bemutatót tartott műsorválasztásból, technikából, hangszerkezelésből és zenei-lelki tartalomról.

Ezután a folytatás, a kiváló tanítvány, Alessandro Passuello személyében csak következetes lehetett. A meghirdetett nehéz, sokszínű és ezért sokigényű műsornak minden darabját szívólvó jövő azonosulással oldotta meg. Külön említést érdemel a Liszt: B-A-C-H Fantázia (külföldieként főleg ritkán hallható) elmélyült, és egyben stílusos felépítése. P. Eben gregorian témájú, de kortárs nyelvezetű Fantáziája, a csúcs azonban M. Reger monumentális Koralfantáziájának (op. 27) („Ein feste Burg...”) olyan elegáns interpretációja volt, amely még egy érett művészeknek is becsületre válik. Az orgonisták társadalmában pedig egyértelmű klasszikus felépítés. (A most még „csak” főiskolai hallgató Alessandro Passuello 1992 őszén már mint friss diplomás művész, reméljük szívesen vissza fog térni köznök, és ismét megajándékoz bennünket tisztaságot sugárzó játékaival.)

A harmadik estén Baróti Istvánt, az esztergomi bazilika orgonaművészt, orgonisták generációinak hiteles tanítómesterét, az orgonaépítés szakértőjét hallhattuk. Bruhus és C. Franck műveinek mesterhez méltó előadása után az érzelmek különösen erős megjelenítésének lehattunk tanúi a (saját átiratban) felhangzó Liszt F.: Funerailles című kompozíciójában, mely mint tudjuk, gyászzene, az aradi 13 emlékére. Műsorát 2 Wieme tétel: Clair de Lune – Holdfény és Finale zárták, melyek egy sajátosan francia világba varázoltak bennünket.

Mindhárom hangversenyt színvonalas közreműködők gazdagították: a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola vegyeskara Kreuter Vilmosné főiskolai docens, az Egyetemi Énekkar Gyüdi Sándor karnagy vezetésével, valamint dr. Pukánszky Béla cselló és Jarosiewicz Margit énektanárok személyében.

A Collegium Musicum szellemisége valódi értékek képviseléseiről győzte meg hallgatóságát. Ennek külön örülünk, hogy ismét tapasztalhattuk, a Tisza-parti egyetemi városban az álprófétaságnak és üres showmankodásnak eszköztárát messze kerülő művészeti kezdeményezésekre is van számottevő érdeklődés. Várjuk a tavaszi folytatást!

A. B.